

Zeearenden broeden in de IJsseldelta

door Henk de Vos

Inleiding

In 2008 sloot Henk Dorgelo in de *Kamper Almanak* zijn artikel over de zeearend af met de opmerking: 'Gezien het biotoop rondom Kampen is er wel plaats voor deze enorme roofvogel: water en voedsel zijn ruim voorhanden, en bomen om te broeden ook. Wie weet wordt er op het Keteleiland, eiland de Zwaan, of op één van de andere eilanden in de randmeren nog eens een webcam geplaatst om een broedgeval te kunnen volgen.' Iedereen die zich in de natuur in de IJsseldelta interesseert zal het niet zijn ontgaan dat daar in de zomer van 2012 inderdaad een broedpaar is neergestreken dat er een nest bouwde, twee eieren produceerde en die uitbroedde. In de landelijke pers verscheen het bericht dat het zeearendpaar in het Roggebotzand twee jongen grootbracht.

Tijdens een boottocht door de IJsselmonding of over de Randmeren, een fietstocht over de dijken, of een wandeling in het Roggebotzand was het voor een oplettende natuurliefhebber mogelijk om de grootste roofvogel van Europa 'de vliegende deur' te zien jagen of te zien overvliegen met een prooi. Zij die op een gelukkig moment een zeearend in vlucht hebben gezien zullen deze bijzondere belevenis niet licht vergeten. Met het talrijker worden van de arenden is het niet ongewoon om de vogels zo nu en dan boven de stad en rondom de torens te zien zweven, omringd door geschrokken kraaien en meeuwen, zoals verscheidene mensen mij al gemeld hebben.

Historie

Er wordt vaak gevraagd of de zeearend (*Haliaeetus albicilla*) van oorsprong een Nederlandse broedvogel is. Dat is niet helemaal duidelijk. In de middeleeuwen zijn zeearenden niet zeldzaam, gezien de vele aantekeningen in archieven waarin melding wordt gemaakt van grote aantallen gedode arenden. De schrijver Aar van de Werfhorst beschrijft in zijn bekende historische roman: *Volcmar de Ommelandvaarder*, op meeslepende wijze hoe de verschijning van 'een machtige arend' grote onrust veroorzaakt in de middeleeuwse stad Kampen. Men zag in de komst van de adelaar een voor-

Aflossing van de wacht. Foto: Johan van Veen.

teken van oorlogen, stormen en ziekten. Als we zien in welke gebieden de vogels in Duitsland en Polen al eeuwen broeden, namelijk kustgebieden en binnenlandse gebieden met grote meren en rivieren omringd door bossen, dan kan het bijna niet anders of ze moeten ook ooit gebroed hebben in de Nederlandse rivierdelta's. De vervolging door de mens was altijd heftig. Vissers en jagers zagen in roofvogels in het algemeen en in de zeearend in het bijzonder een concurrent en zij bestreden nietsontziend de vogels. De zeearend broedt zeker al sinds enkele eeuwen niet meer in Nederland.

Ontwikkeling

Tot 2009 was de zeearend in de omgeving van Kampen dan ook vooral een wintergast die in kleine aantallen (één of soms twee per winter) hier naar toe kwam om te jagen op de grote aantallen ganzen die in de omgeving de winter doorbrengen. Soms is er verwarring met de visarend. Deze kleinere arend trekt elk voor- en najaar op zijn reis van en naar Afrika in behoorlijke aantallen over onze omgeving en is dan ook vaak vissend te zien. De zee-

Ouder voert de jongen op het nest. Foto: Johan van Veen.

rend is echter veel groter en jaagt naast vis ook op omvangrijkere prooien. De verschijning van de vogels veroorzaakt grote opschudding bij alle andere groepen vogels, die dan ook massaal op de vlucht slaan.

Vanaf het einde van de 20ste eeuw broeden er ook steeds meer ganzen in de Nederlandse natuurgebieden en dit blijft ook bij de zeearenden niet onopgemerkt. Sinds de crash in de jaren zestig en zeventig, veroorzaakt door de landbouwpesticiden, neemt in andere landen van Noordwest Europa, zoals Duitsland, Polen, Noorwegen en Zweden het aantal broedparen, weer toe. De vogels moeten daarom uitkijken naar nieuwe broedgebieden. Vanaf 2001 worden er 's winters steeds meer zeearenden gezien, vaak langs het IJsselmeer, boven de randmeren en langs de IJssel bij Kampen. Vooral de bestaande en nieuw aangelegde eilanden in de randmeren blijken de vogels sterk aan te trekken. De zeearend is dus op eigen kracht weer in Nederland verschenen en hoefde niet geherintroduceerd te worden zoals de plannen van het Wereld Natuur Fonds in 1996 waren.

Volwassen zeearend in volle vlucht met kokmeeuw en visdiefjes. Foto: Johan van Veen.

Inventarisaties vogelwerkgroep Natuurvereniging IJsseldelta

In 2005 vatte Jan Nap (overleden in 2009) het plan op om de vestiging van de zeearend in de IJsselmonding nauwlettend te gaan volgen. Met een aantal leden van de vogelwerkgroep van de Natuurvereniging IJsseldelta werd gedurende de wintermaanden op verschillende plekken gepost om waarnemingen te doen. Deze inventarisaties zijn tot op heden voortgezet. Samen met vele waarnemingen van vogelaars uit alle windstreken die de IJsseldelta bezochten en hun waarneming plaatsten op www.waarneming.nl kon een goed beeld worden verkregen van de vestiging van de vogels.

In 2006 vestigde zich, mogelijk voor het eerst sinds eeuwen, een broedpaar in Nederland en wel in de Oostvaardersplassen bij Lelystad. Het was geen verassing dat dit paar bestond uit jonge vogels, die beide afkomstig waren van nesten uit Duitsland. De kleurringen die ze om hun poten droegen verschaften deze informatie.

In 2009 bleven twee nog niet volwassen vogels in de zomer aanwezig in de IJsselmonding. Ook dit paar bestond uit Duitse vogels en de verwachtingen

Uitgevlogen jonge zeearend. Foto: Johan van Veen.

van natuurliefhebbers waren hooggespannen. Toch zou een succesvol broed-geval nog enkele jaren op zich laten wachten.

De vogels beginnen met het bouwen van een nest in de winter en het voorjaar van 2010. Ze bouwen dit nest op het Vogeleiland in het Zwarte Meer ter hoogte van Genemuïden. Maar door hun nog jeugdige leeftijd wordt er nog geen ei gelegd. Ook in 2011 wordt weer aan dit nest gebouwd, maar dan verschijnt er een nieuwe vrouwelijke zeearend, nu een Nederlandse vogel uit de Oostvaardersplassen. Samen met de mannelijke vogel wordt er een nest gebouwd in het Roggebotzand. Ook nu worden er nog geen eieren gelegd.

Succes in 2012

Vanaf de vroege winter tot het voorjaar zien wandelaars in het Roggebotzand dat Staatsbosbeheer de paden in een gebied van circa vijftig hectare heeft afgesloten en voorzien van panelen met informatie over het broeden van de zeearenden in dit bosgedeelte. Oplettende vogelaars kunnen vanaf een bepaald punt met hun verrekijkers en telescopen het nest observeren. Dit

wordt dan ook veelvuldig gedaan, door tientallen geïnteresseerden uit heel Nederland. Er wordt scherp op gelet dat niemand de vogels verstoort. Vooral in de beginfase van de nestperiode zijn zeearenden namelijk gemakkelijk te verstoren. Maar het gaat goed. Vanaf mei zijn er twee jonge vogels op het nest te zien.

In de volgende maanden groeien ze op tot vliegvlugge jonge zeearenden, dankzij het voedsel dat de volwassen vogels naar het nest brengen. In juli verlaten ze het nest. Daarna zien oplettende vogelaars ze regelmatig samen zonder hun ouders jagen rondom de eilanden in het oostelijk Ketelmeergebied.

Beschrijving

Een vliegende zeearend is onmiskenbaar. Met een spanwijdte van bijna 2,5 meter is de zeearend één van de grootste Nederlandse vogels. Tijdens het vliegen is de zeearend goed te herkennen aan de rechthoekige vleugels met losstaande veren aan de uiteinden. In de vlucht vallen ook de korte, witte staart en de ver uitstekende kop op. De vogel vliegt vaak laag over het water en houdt in de zweefvlucht beide vleugels horizontaal.

De zeearend bouwt van takken een groot nest in de kruin van een boom, maar in boomloze gebieden soms ook op de rotsen. Bij het jagen is de vogel opvallend snel en wendbaar. De volwassen vogels hebben een zuiver witte staart (Engelse naam: White-tailed Eagle), grote gele klauwen en een grote felgele haaksnavel. Jonge vogels hebben een donkerbruin verenkleed, een donker gekleurde snavel en zijn even groot als volwassen vogels. De bekende Amerikaanse zeearend, het nationale symbool van de Verenigde Staten, heeft een witte kop, maar bij de Europese zeearend is de kop geelbruin.

De vogels hebben een menu variërend van vis tot ganzen en kleine zoogdieren. Soms wordt ook aas gegeten en zelfs schrikken ze er niet voor terug om andere dieren hun prooi af te pakken.

Bedreiging

Botsingen met de propellers van windturbines kunnen een doodsoorzaak voor de vogels zijn. De mogelijke plaatsing van windmolens bij de Zuiderzeehaven is voor de Natuurvereniging IJsseldelta dan ook een reden van zorg. De aanwezigheid van de zeearenden wordt daarom als een belangrijk argument tegen plaatsing aangevoerd.

Ook het vergiftigen en afschieten door mensen komt in sommige Europese landen voor. Enkele jaren geleden ook nog in Nederland. In het algemeen

zijn er mogelijke conflicten met menselijke aanwezigheid. De vogels kunnen zich echter verrassend goed aanpassen aan het moderne cultuurland, zoals ook het broedpaar in Roggebotzand aantoonde.

Toekomst

De toekomst voor de zeearenden in deze omgeving ziet er goed uit. Er is voedsel genoeg in de vorm van vis, watervogels en ganzen. Het gebied kent ruimte en wat ook belangrijk is: er zijn rustige plekken waar de recreant geen toegang heeft, zodat de vogels kunnen jagen. Het is een bewijs van een relatief ongestoord en schoon natuurlijk systeem indien zeearenden, als toppredator, in een gebied kunnen jagen en zich voortplanten. Het is te hopen dat de aanwezigheid van zeearenden in de IJsseldelta het draagvlak voor natuurbescherming zal vergroten, zodat veel mensen kunnen genieten van de aanblik van deze prachtige vogels.

Literatuurlijst

Dorgelo, H., 'Een zeearend in de buurt', *Kamper Almanak* (2008) 30-35.

Génsbøl, B., *Roofvogels* (Utrecht; KNNV uitgeverij 4e dr. 2008) 248 ev.

Jonge, M. de en R.G. Bijlsma, *De vliegende deur. Wetenswaardigheden over de zeearend in Nederland en Europa* (Appelscha; Werkgroep Roofvogels Nederland [2001]).

Werfhorst, A. van de, *Volcmar de Ommelandvaarder* (Amsterdam 1938) 155-159.